

KÖRNYEZET ÉS ENERGIA OPERATÍV PROGRAM

**A fenntartható életmódot és az ehhez kapcsolódó
viselkedésmintákat ösztönző kampányok
(szemléletformálás, informálás, képzés)**

„Tájbejárás sorozat megvalósítása Nyíregyházán”

PROJEKTÜZENETEK KIDOLGOZÁSA

KEOP 6.1.0/A-2008-0010

Megrendelő:

**Ifjú Botanikusok Baráti Köre
4400, Nyíregyháza, Kölcsey u. 26.
Tel.: (42) 788-549
ibbk@citromail.hu**

Készítette:

**Bors Alapítvány
4400, Nyíregyháza, Leffler S. u. 45.**

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Regionális Fejlesztési Alap társfinanszírozásával valósult meg.

Fenntarthatósági üzenetek:

A. Épület, lakhatás, munkahely terület: „a természetes és az épített környezetünk megismerése, és másokkal történő megismertetése hozzájárul a fontosságuk tudatosításához”

C. Mobilitás: „a kerékpározás és a gyaloglás praktikus, kellemes, egészséges. A kerékpár nemcsak játékszer, sportszer, hanem – elsősorban – közlekedési eszköz.”

D. Pihenés/szabadidő: „Az aktív pihenés (természetjárás, barangolás, túrázás, a környezet figyelembe vételével töltött idő) hozzájárul az egészséges élethez, és a környéken élők megismeréséhez.”

Célcsoportok:

Gyerek korcsoport; (4-15 év).

Az üzenetek által elérni kívánt célcsoport, **nyíregyházi gyerekek** közül kerül ki, a projekt kereteit tekintve mintegy 150 aktív, rövidtávú elérést tervezünk.

A potenciálisan elérhető gyerekek száma igaz hogy nagy, viszont természet „dolgai” iránti érdeklődésük viszonylag alacsony szintű, főleg a felsőbb évfolyamba járó tanulók körében számíthatunk nehézségekre, érdektelenségre. Sajnos a nyíregyházi fiatalok környezettudatossága alacsony szintű, ökológiai jellegű ismereteik hiányosak. A fenntartható fejlődés eszmerendszerét kevésbé ismerik, az ebben foglalt viselkedésminták és egyéb készségek elsajátítására az iskolában, kevés lehetőségük van. A jelenlegi oktatási rendszerben terepi oktatási-, szemléletformáló munkára igen kevés a lehetősége a helyi iskoláknak.

A terepbejárások alkalmasabbak az érdeklődés felkeltésére, mint egy iskolai tanóra vagy foglalkozás. Itt lehetőségük lesz terepen mozogni, túrázni, s közben élményszerűen, tapasztalás útján ismerkednek környezetükkel, s persze a környezeti nevelők oktatási módszerei (szóbeli közlés, csoportmunka, ökológiai játékok, stb.) által tanulnak meg fontos ökológiai összefüggéseket, és megismerik a természet-közeli életmód értékeit.

Életkori sajátosságok:

A gyerekek képességei; gondolkodásmódjuk valamint a jelenségek megismerésének folyamata minőségi szempontból is különbözik a felnőttekétől, de a célcsoporton belül is különböző; más az alsó- és más a felsőbb évfolyamba járó gyermekeknél.

A 6-8 éves gyermek figyelmét 10-15 percig képes feladatra összpontosítani, játékos helyzetben ez az időtartam növekszik. A megismerésben, a motivációban az érzelmek központi szerepet töltenek be. Emlékezetük elsősorban cselekvéses tapasztalataikhoz, élményeikhez kötődik. Észlelt jelenség lényegének kiemelésében ebben a korban a gyermekek még nem önállóak, ezért mindig fontos a látottak-hallottak összefoglalása esetleg rögzítése.

A prepubertásban (9-12 év) szélesednek a gyermekek társas társadalmi tapasztalatai. Figyelmük mindinkább a társak felé fordul, rendkívül fontossá válik számukra a kortárs csoporthoz tartozás. Ez a csoportalakítás időszaka, ezt a terepi foglalkozások tervezésekor is figyelembe kell venni, sok csoportos munka alkalmazásával.

A **9-10 éves** időszakot a második "miért korszak"-nak tekinthetjük. A gyermekek közlési vágya erős. Sokat és szívesen beszélnek. Fontos, hogy legyen alkalmuk élményeikről, a már meglévő ismereteikről beszámolni.

Az életkori szakasz végén kezdődik meg a gondolkodás elvonttá válása. **10-12 éves korra** kialakulnak a gondolkodás absztrakt kategóriái (fogalmak, ítéletek, következtetések). Létrejön az elvont térfogalom, a történelmi időszemlélet. Kívánatos ugyanakkor, hogy a gyermek ebben az időszakban sokat találkozzon az értelmes, ok-okozati összefüggésekre épülő tanulás eljárásaival.

A **serdülőkorban** kialakul az autonóm, a felnőttektől hangsúlyosan függetlenedő erkölcsi felfogás. Az önálló véleményalkítás törekvésével függ össze a készen kapott nézetek bírálata, a kételkedés, a bizonyítás iránti elvárás. A kamaszok gyors és lényeglátó megfigyelők, néha azonban hajlanak a felületességre, a túlzott általánosításra, viszont emlékezetük megbízhatóbb és tartósabb lesz. A serdülő a jelenségeket két vagy több viszonyítási rendszerben is el tudja képzelni, és ezek alapján következtet, képes lehetséges (és nem valóságos) problémákból kiindulva megoldási hipotéziseket felállítani. Gondolkodásukat az érzelmi, motivációs tényezők jelentősen befolyásolják. A nevelési légkör és a személyiségjellemzők ebben az életkorban is fontos szerepet kapnak a kreativitás és a megszokottól eltérő (divergens) gondolkodás fejlesztésében.

A kamaszokat fékezhetetlen vitakedv jellemzi. Erre mind a gondolkodás, mind az értelmi fejlődéssel kölcsönhatásban lévő társas fejlődés, kedvező feltételeket teremt.

A biológiai és a vázolt pszichikai fejlődés, egyaránt nagy egyéni különbségekkel zajlik. Az életkori jellemzőket rendkívül széles variációs lehetőségekkel színezik az egyéni sajátosságok, ezért érdemes a tájbejárásokat úgy szervezni, hogy az egyes túrákon résztvevő gyerekek, azonos vagy közel azonos korcsoporthoz tartozzanak, így az életkori sajátosságaiknak legmegfelelőbb oktatási-nevelési módszerekkel dolgozhatnak a környezeti nevelők. Fontos, hogy élményközpontú legyen a foglalkozás, megélelt tanulási helyzeteket, mozgásos feladatokat kell beiktatni, hiszen élmény teszi az ismeretet maradandóvá és alakítja motivációvá. Az élményhez kapcsolódó ismeretek egyrészt tartósabbak, másrészt, mivel az érzelmeket is megmozgatják, mélyen fekvő meggyőződések szintjéig lehet eljutni, s ez a közösség egészéhez való érzékeny viszony kezeléséhez, másrészt a környezeti feltételek megőrzésére való motiváció kialakulásához szükséges lehet.

A megvalósítás során az elérés hatékonyságát növelheti, ha a gyerekek, lakóhelyük közvetlen környékén lévő természeti területekkel ismerkednek meg, így erősödhet bennük az érzelmi kötődés, könnyebben azonosulnak problémáival, értékeivel, hiszen ezekről már rendelkezhetnek előzetes információkkal, lehet hogy már jártak ott stb. A meglátogatott területek számukra, mint jövőbeni potenciális túraútvonalak, túrahelyszínek is nagy valószínűséggel számításba jöhetnek.

A túrák megvalósítása előtt fontos néhány praktikus és hasznos dologra fölhívni a figyelmet:

- Természeti, de lakott területeken is lehetőleg csendben közlekedjünk, így a természetben élő állatokat és a környéken lakó embereket sem zavarjuk és mi is, jobban megfigyelhetjük őket.
- A növények és az állatok természetes élőhelyükön szeretnek élni, ne piszkáljuk, ne vigyük haza őket, mert ezzel pusztulásukat okoznánk.
- Ne feledjük, hogy védett területen minden növény és állat védett.

- A gyepeken legeltetés, gyepgazdálkodás folyik, kerüljük a fölösleges taposást, óvjuk épített- és természetes környezetünket.
- Uzsonnákat csomagoljuk komposztálható vagy újrahasználható anyagokba (papír, vászon, uzsonnásdoboz stb.), az ivóvíznek pedig rendszeresítsünk olyan palackot, amit legközelebb is használhatunk, így nem keletkezik szemét.
- Vizes, mocsaras területeken az ösvényekről ne téjünk le, tartsuk be a túravezető utasításait.

Tájbejárási területek:

Nyíregyháza helyi jelentőségű természetvédelmi területe: Igrice-mocsár és természeti területei: Oláh-rét, Sóstói-erdő, Kisteleki-rét, valamint egy Nyíregyházához tartozó ökotanya, Bálint-bokorban.

Az egyes tájbejárási helyszínek különböző adottságúak, egyedi értékekkel bírnak; lehetőséget adnak alapvető ökológiai (élőlény-ismereti) összefüggések átadására és a fenntarthatósági üzenetek közvetítésére. A tájbejárásra kiválasztott 5 természeti terület mindegyikére jellemző, hogy közelükben ember alkotta értékek (humán lakókörnyezet) is találhatóak, így a társadalom és környezet harmonikus – és kevésbé harmonikus - viszonya is tanulmányozható, bemutatható.

A tájbejárásra kiszemelt területeken - helyi természetvédelmi törekvésként - a természetvédelem, a természeti környezettel egyensúlyt tartó fenntartható gazdálkodás, és a társadalom kulturális érdekei is összhangba kerülnek. A helyi természetvédelmi célok elérését a gazdálkodók számára nyújtandó támogatások is segítik, amely mellett azonban szükség van arra is, hogy mi helyben lakók minél jobban megismerjük közös természeti örökségünket.

Oláh-rét:

A terület Nyíregyháza Megyei Jogú Város közigazgatási területén található, északi részén beépített hétvégi házas üdülőterület, déli részén szántóterület található.

Gazdag természetes élővilágú, de veszélyeztetett nyírségi vizes élőhelyek egyik jellemző képviselője – gazdag természeti és tájképi értékekben.

A hasonló élőhelyek ma is folytatódó eltűnése miatt az Oláh-rétre jellemző társulások és fajok – bár a tájegységre még jellemzőek – folyamatosan ritkulnak a régióban és országszerte is.

Legfontosabb értékei:

- a Nyírségben egyre ritkább lápi, réti, és mocsári életközösségek: mocsárrétek, nádasok, magassárrétek, kékperjés láprétek, hagyásfás legelők együttese, amelyek számos védett faj élőhelyei;
- több védett növényfaj: a Kárpát-medencében benszülött pompás kosbor (*Orchis laxiflora* ssp. *elegans*) és kiskécskés aszat (*Cirsium brachycephalum*), valamint a buglyos szegfű (*Dianthus superbus*), az egypelyvás csetkák (Eleocharis uniglumis), és a csermelyaszat (*Cirsium rivulare*) állományai;
- számos védett és fokozottan védett madárfaj: amelyek fészkelnek, illetve táplálkozó és pihenőhelyet találnak a területen;
- a terület jó vízellátottsága, amely a vízhez kötődő, és a Nyírségben egyre ritkuló kétéltű-, hüllő-, emlős (pl. a fokozottan védett vidra)-, és ízeltlábúfaj számára nyújtanak menedéket;
- a terület ökológiai folyosó szerepe, amit a környéken található réti és mocsári élőhelyek összekötésében játszik;

- a terület tájképi értéke.

Kisteleki-rét:

Nyíregyháza Megyei Jogú Város közigazgatási területén található természeti terület.

A nagyjából „U” alakú terület az orosi és a kőlaposi szőlődombok közötti völgyben helyezkedik el. Déli határától mintegy 200, északkeleti végétől mintegy 350 méterre található falusias-kertvárosias lakóövezet.

A terület tájképi értéke – mint viszonylag nagy, egybefüggő, vegetációs időszakban színes virágok sokaságával, vízállásokkal és facsoportokkal tarkított természeti terület – helyi szinten igen jelentős.

A terület-mint ökológiai folyosó-része a Nemzeti Ökológiai Hálózatnak, gazdag természetes élővilágú, de veszélyeztetett nyírségi vízjárta buckaközi völgyeletek egyik jellemző képviselője.

A területen élő életközösségek száz-százötven évvel ezelőtt egy nagyságrenddel nagyobb kiterjedésben fordultak elő a Nyírségben. A hasonló élőhelyek ma is folytatódó eltűnése miatt a Kisteleki-rétre jellemző társulások és fajok – bár a tájegységre még jellemzőek – folyamatosan ritkulnak a régióban és országszerte is.

Az itt élő fajok egy része globális szempontból is ritkának tekinthető, kárpát-medencei bennszülött faj. Ezek a következők: pompás kosbor (*Orchis laxiflora* subsp. *elegans*), kispészkü aszat (*Cirsium brachycephalum*), Jávorka-fényperje (*Koeleria javorkae*), sziki őszirózsa (*Aster tripolium* subsp. *pannonicus*).

Természetvédelmi szempontból értékes, ritkaságuk okán hazai jogszabályokkal védett fajok (6 védett növényfaj, 8 fokozottan védett, 43 védett állatfaj) található.

Speciális infrastruktúra nem kapcsolódik a területhez.

Sóstói-erdő:

Az erdő Nyíregyháza közigazgatási területén található, egy nagyobb és egy kisebb erdőtömbből áll. A nagyobbik erdőtömb a város belterületéhez északon közvetlenül csatlakozva 3,5 km hosszúságban, 1-1,4 km szélességben nyúlik el egészen Nyíregyháza-Sóstógyógyfürdőig. A kisebbik erdőtömb az előzőtől 400 méterre, északra helyezkedik el, Nyíregyháza Sóstógyógyfürdő és Sóstóhegy városrészétől nyugatra.

Az erdő déli része városias, északi része kertvárosias beépített lakóterülettel érintkezik közvetlenül.

Mint természetszerű ösfolytonos erdő, olyan összetett, színtezett és mozaikos struktúrájú életközösséget képvisel, ami több tíz kilométeres környezetben teljesen hiányzik a tájból. Ezért – noha a növénytársulások, élőhelytípusok sokfélesége a háttéradottságok (pl. talajvízszint-csökkenés) és az emberi beavatkozás hatása miatt sérült, de regionális szinten rendkívül nagy jelentőségű.

A sóstói-erdő legfontosabb értékei:

- A hazánkban már rendkívül ritka ősi alföldi erdőtípusok, őstölgyes-származékok jelenléte (gyöngyvirágos-tölgyesek, alföldi gyertyános-tölgyes, keményfás ligeterdő, és pusztai tölgyes származékok).
- A gazdag állatvilág, kiemelten a madár (35 fészkelő védett faj, köztük a fokozottan védett gyöngybagoly és kuvik)- és rovarfajok (pl. szarvasbogár, orrszarvú bogár, kis és nagy hőscincér, aranyos bábrabló) sokasága, emellett számos védett emlősfaj (pl.

mókus, sün, mogyorós pele, korai, kései, vízi, szőröskarú és törpe denevér), továbbá sok kétéltű- és hullófaj.

- Egy része városi rekreációs célokat szolgál

Igrice-mocsár:

A helyi természetvédelmi terület, Nyíregyháza közigazgatási területén belül helyezkedik el, Sóstóhegy és Ilonatanya által bezárt háromszögben, több mint 70 hektáros. A környező területeken, elsősorban északi és nyugati irányban terjeszkedő kertvárosias zóna található.

A Nyírségre egykor jellemző vizes élőhelyek, nyírvízláposok egyik utolsó képviselője.

A mocsár nagy részét nádas és zsombékos borítja, mellettük magassásrét és fűzfaláp színesíti a tájképet. A mocsár területén 11 természetes növénytársulás, 200 növény és 105 állatfaj előfordulása ismert. Egy részük globális szempontból is ritkának tekinthető.

Legfontosabb értékei:

- a Nyírségben mára egyre inkább eltűnő szikes és vizes élőhelytípusok: szikes mocsarak, sziki rétek, magassásréttek együttese, amelyek számos védett és ritka faj élőhelyei;
- védett növényfajok: a Kárpát-medencében bennszülött kiscsészű aszat (*Cirsium brachycephalum*), valamint az egypelyvás csetkása (*Eleocharis uniglumis*) állományai;
- számos fokozottan védett (bakcsó, kis kócsag, nagy kócsag, piros lábú cankó, vörös gém), illetve védett madárfaj, amelyek a fészkelnek, illetve táplálkozó, pihenőhelyet találnak a területen;
- a terület jó vízellátottsága, amely a vízhez kötődő, és a Nyírségben egyre ritkuló kétéltű-, hulló-, emlős-, és ízeltlábúfaj számára nyújtanak menedéket;
- a terület ökológiai folyosó szerepe, amit a kontinentális mértékű madárvonulásban, valamint a környéken található réti és mocsári élőhelyek összekötésében játszik;
- a terület tájképi értéke.

Bálint-bokor:

A bokortanyák múltja és jelene:

Nyíregyháza külterületéhez a – zömében **tirpákok** lakta - bokortanyák rendszere szervesen hozzátartozik.

A tirpákok a XVIII. század közepétől az első világháború végéig a Felvidékről az Alföldre, pontosabban Nyíregyházára és annak határába települt szlovák anyanyelvű népességet jelentik. Népi hagyományuknak megfelelően nem magyarszású -birtokközepén magában álló- tanyákat építettek, hanem faluformájú bokrokba tömörültek tanyáikkal.

Első nagyobb csoportjuk 1753-ban gróf Károlyi Ferenc hívására érkezett Nyíregyháza környékére.

Mivel Nyíregyháza nagy kiterjedésű határának megművelése napi ki- és hazajárással nem volt megoldható, egy **sajátos településtípus** alakult ki, a bokortanyák vagy tanyabokrok. Itt 10-15 lakóépület és a hozzátartozó gazdasági egységek egy tömböt alkotva települtek meg a nyíregyházi határban, körülöttük a megművelendő szántóföldekkel. A várost a bokortanyák egész sora fogta és fogja ma is körül /pl.Salamon-bokor, Antal-bokor, Benkő-bokor, Vajda-bokor, Tamás-bokor, Verbőczi-bokor, Sulyán-bokor, Kazár-bokor, Róka-bokor, Manda-bokor, Bálint-bokor/. A tirpák lakosság életmódja a betelepüléstől kezdve kettős volt:

tavasztól őszi a bokortanyákon, télen pedig a városban laktak. Kinn csak az állatokra felügyelő cselédek, vagy családtagok maradhattak. Gazdálkodásukat kezdetben az állattenyésztés jellemezte, s ezért a legeltetés idejére nyári szállásokat építettek. Az állattartás fellendülésével azonban szükségessé vált, hogy a jószágot télen is kint tartsák. Ez pedig szükségessé tette, hogy az ember is egész évben kint éljen. A **földművelés terjedése** is hozzájárult a bokortanyák állandó népességének kialakulásához. Állandó jelleggel elsősorban a tirpák gazdák cselédei, majd a tirpák gazdák utódai is itt laktak.

A tirpákságnak, mint néprajzi csoportnak a kialakulása hosszabb fejlődés eredménye. Ez a népcsoport itt kovácsolódott önálló néprajzi csoporttá, itt alakult ki sajátos „tirpák” öntudata és életmódja.

Napjainkban, a bokortanyák lakossága erősen fölhígult, sajnos jellemző a munka nélkül tengődő családok betelepülése, de még sokaknak megélhetést nyújt a vidék, a gazdálkodás, és a városi piacra termelés. A nagygazdaságok térhódítása mellett jó néhány családi-gazdaság is virágzik, profitot termel, de olyan családok és magukra maradt emberek is akadnak szép számmal, akik többé-kevésbé **önellátásra (túlélésre)** rendezkedtek be. Az önellátás ezen a szinten a fontosabb gazdasági és konyhakerti növények és állati termékek saját részre, saját fogyasztásra való megtermelését és télre való raktározását jelenti. Ezt egyesek önként, mások pedig kényszerűségből (munkanélküliek) választják, de mindkét eset igazolja, hogy szorgos munkával, jó termőföldből meg lehet élni, igaz az igényeket is le kell szorítani.

Civil szervezetek is rendelkezhetnek tanyás ingatlannal, példa erre a nyíregyházi székhelyű E-misszió Természet- és Környezetvédelmi Egyesület ökotanyája Bálint-bokorban.

Bálint-bokor, Nyíregyházától délnyugati irányba található, mintegy 12 km-re, a várost gyűrűszerűen körülvevő egykor virágzó bokortanya-rendszer tagja. Az Egyesület működteti és gondozza önkéntesei segítségével a közel 1 hektáros ingatlanon létrehozott oktatóközpontot és a hozzá tartozó biokertet és extenzív gyümölcsöst és rétet. A jelenlegi épület egy hagyományos 90 négyzetméteres vályogház, de az Egyesület tervezi egy szalmabálából - kalákás összefogással - épülő nagyobb oktatóközpont kialakítását, melyet megújuló energiaforrások igénybevételeivel kíván üzemeltetni.

Az Egyesület tevékenységei, (önkéntes segítők, gyerekcsoportok bevonásával) a következők:

A természettel való harmonikus viszony- életmód kialakítása és megismertetése, életmód tanácsadás, energiahatékony (környezettudatos) építészet bemutatása és népszerűsítése, környezetbarát háztartás megújuló energiaforrások használatával, (bio) gyakorlókert gondozása és működésének tanulmányozása, komposztálás bemutatása-népszerűsítése, kézműves-faműves foglalkozások szervezése, helyi gazdálkodók életmódjának megismertetése, helyi termékek előállítás, táj-jellegű régi gyümölcsfajták termesztése, bemutatása stb.

A fenntartható életmód népszerűsítésével foglalkozó közösség foglalkoztat önkénteseket, iskolai csoportokat, nyugdíjas közösségeket és egyéni érdeklődőket is.

A tájbejárások szervezésének egyik célja, hogy tudatosuljon, hogy milyen - pénzben gyakran nem kifejezhető - értékes szolgáltatásokat nyújt számunkra egy-egy városközeli természeti terület, vagy tágabb értelemben a vidék, s hogy hogyan is járul hozzá az otthonos-élhető lakókörnyezet megteremtéséhez.

Milyen dolgokat kapunk-veszünk a természettől, un. ökoszisztéma szolgáltatásokként?

- Többek között **élelmiszereinket**, tűzifát, épületfát, halászat-, vadászat lehetőségét, gyógynövényeket, stb.
- A természet biztosítja a víz, az oxigén, a **tápanyagok körforgalmát** és a megújuló energia termelésének lehetőségét, stb.
- A természet gondoskodik a növények **beporzásáról** is, történjen az a szél vagy rovarok által.
- **kulturális** szolgáltatása szerteágazó, többek között jelentős esztétikai, spirituális, oktató és rekreációs funkciója van.

Az ökoszisztéma szolgáltatásainak jelentőségét egyszerűen szemlélteti a Húsvét-szigetek története. A kultikus szoborállításhoz kiirtották a fákat, erdők hiányában az eső gyorsan lefolyt a hegyoldalakról és magával vitte a termőtalajt is. A 15. században még virágzó kultúra a 18. századra szinte megsemmisült.

Magyarországon például a Tisza-folyó szeszélyes, és rendszertelen áradásai jelzik, hogy a felelőtlen erdőirtások a Kárpátokban, durva beavatkozást jelentenek a „táj működése” szempontjából, melynek hatása több 100 km re, hazánkban is jelentkezik. Az áradások elleni védekezés több milliárd forintot fogyaszt a térség közösségi adóiból.

Fenntarthatósági üzenetek kidolgozása

Célunk a választott üzenetek jelentésének kidolgozása a hatékony elérés végett és az eltérő adottságú tájbejárás helyszínekre történő adaptálása, a választott célcsoport (gyerekek; 4-15 év) sajátosságainak figyelembevételével.

A résztvevők életkora természetesen döntően meghatározza a megfelelő oktatási-nevelési módszert a tájbejárás során az ismeretátadás-szemléletformálás folyamatában.

A. Épület, lakhatás, munkahely terület: *„a természetes és az épített környezetünk megismerése, és másokkal történő megismertetése hozzájárul a fontosságuk tudatosításához”*

Ember és környezete:

Manapság nem jellemző, hogy harmóniában éljünk a **természettel**, pedig törekedni kell rá, hiszen (ha elhisszük, ha nem) sorsunk elemi módon szövődik egybe a tájjal, amelyben megszületünk, ami **javakkal lát el**, és **élményt adó élettérként** vesz körül.

Ennek ellenére nehezen veszünk tudomást létünk és környezetünk összefüggéseinek jellegéről és tényleges fontosságáról. Persze környezetünk használata szükségszerűen együtt jár a természet átalakításával, de észre kell vennünk, hogy magát a természetet nem tudjuk továbbteremteni, csak visszafogni, korlátozni, szabályozni.

Az **emberi alkotások**, függetlenül attól, hogy hordoznak-e kulturális értéket, a természet átalakításából keletkeznek. A magára hagyott természetben viszont nem találjuk helyünket, elveszítjük biztonság, **otthonosság érzetünket**, mert az emberi kultúra megjelenési formáit, a tájak minőségét, meghatározó tényezőnek érezzük.

A tájak, a természet és ember együttélésének lenyomatai, ma több szempontból veszélyeztetettek. A gazdasági érdekek egyoldalú érvényesülése a tájak kulturális és

természeti értékeinek eltűnéséhez vezet. Az emberi élettér minőségének romlása pedig visszahat tudatállapotunkra is. A tájak jövője korunk egzisztenciális és világnézeti kérdése.

A Tájbejáráson átadható részüzenetek és az átadás módjai:

A túrákon tudatosítjuk, hogy az **ember alapjában természeti lény**, nem élhet a természettől függetlenül, szükségünk van a természeti rendszerek által nyújtott szolgáltatásokra.

Hangsúlyozni kell, hogy a védettségi kategóriák, a védett fajok nem holmi esztétikai alapon lettek kiválasztva, kijelölve, hanem azt a célt szolgálják, hogy megmaradjon a természet, biológiai változatossága, sokfélesége.

Érzékeltetni kell, hogy ez a cél „nemcsak” a természet megóvásáról szól, hanem (mintegy önző módon) saját fennmaradásunk és közös jövőnk érdekében is szükséges.

Az ismeretátadás közben, a tájbejárások során, a lehetőségekhez képest természetes környezetükben kell bemutatni a meghatározó növény és állatfajokat; ismereteket kell közölni életmódjukról, testfelépítésükről stb. és a védett fajokra külön érdemes felhívni a figyelmet.

Az ismeretközlés mellett törekedni kell arra, hogy a gyerekek szaglás, tapintás, stb. útján, mintegy élményszerűen tudjanak találkozni az egyes élőlényekkel.

Lehetőség szerint próbáljuk rávezetni a résztvevőket a különböző **ok-okozati összefüggésekre, ökológiai szemléletű gondolkodásra neveljünk**; pl. lehetőség szerint, kérdezzünk rá: - Szerintetek miért pont itt meg itt él ez a „xy” állat- vagy növényfaj, milyen feltételek adtak itt számára, mit eszik, hogyan él, stb.

Lehetőséget kell biztosítani arra, hogy elmondhassák a már meglévő tapasztalataikat, a tanultakat a terepbejárások során, így **partnerként vehetnek részt a túrákon**, nem pedig passzív befogadóként.

A résztvevők életkori sajátosságainak megfelelően igyekezzünk a frontális munka mellett **egyéni feladatokat** is adni: pl. vízi életközösségek tanulmányozása során, készüljünk több darab akvárium hálójával, mert a nagyobb gyerekek élvezik az egyéni szereplést, munkát.

A „bevonást” szolgálja az a módszer is, melynek során a környezeti nevelő által elmondott ismereteket a csoport visszahallgatja egy-egy vállalkozó szellemű gyerektől.

Egyéni szereplésre bőven van mód a terepi játékok megvalósítása során is, stb.

Bizonyos területek bejárásakor pl. Sóstói-erdő, lehetőség van az erdészet által kihelyezett információs táblák elolvasására, ezt érdemes felolvasatni önként jelentkezőkkel, majd természetesen kommentálni az elhangzottakat, kérdéseket feltenni és új információkat is közölni.

A „**rendszerekben való**”- **gondolkodás** fontosságát is tudatosítani kell, gyakorlati példákon keresztül megláttatni, hogy egy rendszer (pl.: **élőlények táplálkozási kapcsolatai**) annál stabilabb, minél több alkotóeleme van, s a nemkívánatos hatásoknak is így áll legjobban ellen. Erre a mocsaras területek bejárása során jó példa lehet a (szúnyog-béka-gólya-róka) **táplálkozási lánc** ismertetése, s ezek **egymásrautaltságának** (beleértve az embert is) érzékeltetése (akár játékos formában is).

A túrák során minden helyszínen találhatóak lesznek különböző **fák és cserjék**, így a bejárás során el lehet mondani a **fák természetben betöltött számtalan szerepét** (pl.: fényenergia megkötése, életteret ad az állatoknak, táplálékot szolgáltat az erdő lakóinak, stb.) valamint azt, hogy mennyi mindenre használja az ember a fát (pl.: épületfa, tüzelő, vegyipari alapanyag, bútor, stb.).

A bejárások során, minden helyszínen találhatóak **gyógynövények**. Bemutatásukkor el lehet mondani, melyik milyen bajunkra orvosság és hogyan kell felhasználni őket, továbbá a természetben milyen fontos szerepeik vannak, pl.: állatok tápnövényei, stb.

Gombákkal is gyakran találkozunk, számos tulajdonságuk alkalmas arra, hogy a természetben betöltött fontos szerepüket jellemezzük, pl.: a lebontási folyamatokban (mineralizáció) elengedhetetlenek, de fontosak állati és emberi fogyasztás szempontjából is, de sok (emberi-gazdasági szempontból) betegségokozó is van köztük, pl.: monília, taplók, körömgombák stb.

Számos helyszínen (Oláh-rét, Igrice-mocsár, Kisteleki-rét, Bálin-bokor) folyik **rét- és legelőgazdálkodás**. Mindenképpen kívánatos, hogy a gyerekek felismerjék azokat a **haszonvételeket**, ökoszisztéma szolgáltatásokat, melyeket közvetlenül vagy közvetve a vidék ad, szorgos kezek (**gazdálkodók**) munkájával pl.: gabona a kenyérhez (kiflihez is!), hús a hamburgerbe, zöldség-gyümölcs vidékről kerül a boltokba, méz a méhektől, tejtermékek és húsáruk a szarvasmarhák és húsáruk a sertések által stb.

Gyakorlati példák felsorakoztatása kérdés-felelet módszerével alkalmas arra, hogy belássák: **a természet nélkül a városokban sem lehetne megélni**, bármennyire is úgy tűnik.

Terepen kivitelezhető ökológiai játékok:

- Minden mindennel összefügg.

Ehhez a játékhoz rajzlapra, ceruzára, gombostűre és egy nagy gombolyag fonalra van szükség. A gyerekek kitűznek magukra egy nagyobb cédulát, amire rá van írva egy a helyszínen is élő fajnév. Körbe állva egyikük megfogva a kötél végét a gombolyagot egy olyan társának dobja, akivel az ő felirata összefüggésben van. Elmondja, hogy hogyan függ össze a két faj, majd hasonló elvek alapján ismételtén továbbadódik a gombolyag a további társaknak. Ez így megy mindaddig, amíg minden játékosnál legalább 2-3 alkalommal nem volt a fonal. A játék szemléletesen bemutatja, hogy milyen bonyolult összefüggések vannak egy-egy életközösségben.

Ha valahol meghúzzuk a fonalat, akkor az minden gyereket egyaránt érint ami jól példázza, hogy a természetben *minden mindennel összefügg*.

- Erdőgazdálkodás régen és ma.

Fa használat a mindennapokban – beszélünk az erdők természetes és mesterséges felújulásáról. Közösén megbeszéljük, hogy mire használjuk a fát, hogyan lehet csökkenteni a fahasználatot (pl. újrapiapír).

Játékos erdőgazdálkodás - a játék során a gyerekek fákat szimbolizálva megismerkednek a fakitermelés és az erdőfelújítás különböző formáival (tarvágás, szálaló vágás, lékvágás).

Építve az tölgy-kőris-szil ligeterdőben és a gyertyános-tölgyesben tapasztaltakra és a mindennapi ismeretekre, megbeszéljük az „ültetvény” és természet közeli erdő jellemzőit és a fajgazdagságban betöltött szerepüket.

- Mit ad nekünk a fán kívül az erdő:

- Mit ad nekünk a fán kívül az erdő: A csapatok plakátot terveznek az erdő jelentőségéről és járulékos hasznáról (pl. pihenési lehetőség, tiszta levegő, gomba, természeti értékek, stb.), továbbá rövid versikét írnak az erdőről. A foglalkozás zárásaként a csoportok ismertetik plakátjaikat és előadják verseiket.

- Vitafórum az erdőről

„A városunk melletti erdőt az erdészet gazdasági okokból le akarja termelni. A város lakói ezt ellenzik. Céljaik elérése érdekében szakembereket hívnak segítségül.”

3 csoportra osztjuk az osztályt: erdészek, városlakók és szakemberek (kertészek, nemzeti park szakemberei, civil szervezetek szakemberei, egészségügyben jártas emberek). Minden csoport és szereplő kap egy leírást az ő általa képviselt érdekekről és szempontokat az érveléshez. Természetesen ezt a diákok önállóan ki is egészíthetik.

A csoport 20 perc felkészülési idő alatt felépíti érvrendszerét, és egy szóvivőt választanak, aki képviseli érdekeiket.

Érvek ütköztetése – a képviselők csoportjaik érdekeit képviselve megvitatják és megpróbálják meggyőzni vitapartnereiket saját érdekeikről. Újabb csoporton belüli megbeszélést követően a csapatok megpróbálnak kompromisszumra jutni.

Fontos a vita szabályainak a betartatása: kulturált beszéd, végighallgatni egymást, érvekre - érvvel, válaszoljunk, stb.

A foglalkozás végén mindenki elmondja a játékkal kapcsolatos élményeit, tapasztalatait.

Épített környezet:

A természeti és természetvédelmi területek bejárása során (Igrice-mocsár, Oláh-rét, Bálint-bokor, Kisteleki-rét) fellelhetőek még, a **hagyományos, vályogból épült, náddal fedett házak** és egyszerű, **fából készült gazdasági épületek**, ólak, pajták, dohányszárítók is.

Közlésként el kell mondani, hogy a vályog, nád és a fa nemcsak környezet és természetbarát építőanyagok, hanem ún. **helyi termékek** is: a vályog előállítására, nád és a fa vágására helyben történt, helyi emberek által, helyieknek.

A helyi termékek **fenntarthatósági szempontú jelentőségét** érzékeltetni kell.

Az említett területek bejárása során meg kell mutatni az egykori anyagkinyerő gödröket (kubik-gödröket) és meg kell mutatni a nádat és a fát - mind természetes élőhelyükön-, mind tetőfedő-anyagként ill. a fadeszkákból épült melléképületeket. A természetbarát építőanyagok **előnyös tulajdonságaira** ki kell térni: erős, tartós, jó hőszigetelő tulajdonságúak, komposztálhatók, maradéktalanul lebomlanak stb.

Az ilyen építőanyagokra nem kellett rengeteg pénzt és energiát pazarolni, s a házépítés általában **kalákában** zajlott, aminek jelentős **közösségformáló ereje** volt és van ma is pl. Nyíregyháza környéki bokortanyák vidékén pl.: Bálint-bokorban meglévő egyesületi tulajdonban lévő kalákában felújított vályog-ház.

Elmodható, hogy **szalmabálából épült házak** is léteznek, ez egy terjedőben lévő építési technológia, melynek számos fenntarthatósági szempontból figyelemre méltó előnye van:

- Környezetbarát természetes építőanyag
- Kiváló hőszigetelő tulajdonságai vannak (energia hatékonyság)
- Organikus elképzéseknek könnyen teret ad
- Otthonosság érzetéhez hozzájárul
- Helyi termék, mint építőanyag
- Helyi összefogással épülhet: **kalákás építés lehetősége**

Érdemes rávilágítani, hogy a mai szokás az, hogy az emberek hitelből „vesznek”, házat vagy építenek, sok-sok évre elkötelezve magukat- s olyan építőanyagokból, amelyek nem vagy kevéssé **környezetbarátak**.

Fel kell hívni a figyelmet arra, hogy itt közel van a természeti terület a városi lakókörnyezethez, s kérdésként megfogalmazni, hogy ennek milyen pozitív és negatív hatásai lehetnek?

Ha a válaszokban túlsúlyba kerülnének az emberre nézve negatív hatások, pl.: sok szűnyog, magas talajvízszint, nem beépíthető területek stb., akkor el lehet mondani a következőket:

➤ A **régi emberek összhangban éltek a természettel**, azok az életmódból fakadó dolgok, melyeket Mi kellemetlennek, kényelmetlennek érzünk, nekik természetes volt, a mindennapi élet velejárója.

➤ Különböző haszonvételeik is származtak pont erről a területről, pl.: **vadászat, halászat, gyékényből és nádból készült használati tárgyak**, vályog építőanyag kinyerési hely, stb. Itt kell hangsúlyozni, hogy ezek a „régielemek” mind-mind természetesek voltak, nem okoztak gondot hasznosíthatatlan hulladékként.

➤ A technika és tudomány vívmányai nem mindenhatóak, a környezet és benne az **ember károsodása** immár világszerte köztudott, ilyen nagy ára van a természeti rendszerektől való függetlenedési kísérleteinknek.

Módszertan:

Közlés+játék, ha van...

C. Mobilitás: „*a kerékpározás és a gyaloglás praktikus, kellemes, egészséges. A kerékpár nemcsak játékszer, sportszer, hanem – elsősorban – közlekedési eszköz.*”

A **mobilitás iránti igény egyre erősebb**, a közlekedési szakemberek a városi gépjárműforgalom csillapítása és a tömegközlekedés terheinek enyhítése érdekében tartják fontosnak a mindennapos **kerékpár- és gyalogosforgalom** arányának növelését.

Fenntarthatósági szempontból alapvető követelmény, a **mobilitás környezettudatos fejlesztése**.

Az elengedhetetlen szabad helyváltoztatás jogát úgy kell, hogy gyakorolhassuk, hogy annak vitathatatlan gazdasági és szociális előnyeit ne rontsák le környezeti és egészségügyi hátrányok, sem az emberre, sem a természetre nézve.

A fejlesztési törekvésekben igen nagy szerepet kap a kerékpározás, - mint közlekedési eszköz- mivel praktikus, környezetkímélő, kellemes és egészséges.

Mint közlekedési eszköz olcsó, bárki számára hozzáférhető, az utazást rugalmasabbá, gyorsabbá teheti.

A **kerékpározás és gyaloglás pozitív hatást gyakorol** a romló életminőségre: a hulladékra, a szennyezett levegőre, a zajra, az utakon és a közterületeken uralkodó zsúfoltságra.

A kerékpáros közlekedés **praktikus**, mert:

- **gyors eljutást biztosít** városi környezetben, sok esetben gyorsabb, mint a személyautó, vagy akár a busz, villamos.
- **több pénzünk marad**, beszerzési- és fenntartási költsége töredéke az autónak és tároláskor nem kell parkolódíjat fizetni
- az **autók veszélyesek**, a közúti közlekedés életet vehet el
- a kerékpáros egyedüli utasa kerékpárjának, ezért jobban tud gazdálkodni idejével is.
- a kerékpár bármilyen forgalmi helyzetben **rugalmas**.
- kerékpárral közlekedve elkerülhetők a jelzőlámpák és más olyan közlekedési tényezők, amelyek késleltetik az azonnali és gyors továbbhaladást.

- a kerékpárral történő utazás menetideje igen nagy pontossággal **kiszámítható**, ezért a legmegbízhatóbb, **legpontosabb városi közlekedési forma**.
- kerékpárral közlekedve **idő takarítható meg**.
- a kerékpárost **nem érik a forgalmi dugók** okozta stresszhelyzetek.
- a kerékpár nagyszerű találmány, mert kerékpározni a leghatékonyabb **nem-motorizált mozgásforma**.
- a kerékpár **'háztól házig'** visz, ezért a **legkényelmesebb** közlekedési forma városban.
- egy kerékpár tárolásához szükséges hely egy gépkocsi parkolásához képest elenyésző.

A kerékpározás és a gyaloglás kellemes és egészséges, mert:

- **nem szennyezi a környezetet**.
- **csendes** tevékenységek, hiszen izomenergiával történik a mozgás, nem belsőégésű motor segítségével.
- a kerékpározás és gyaloglás nagyfokú **szabadságérzetet nyújt**, szemben más közlekedési eszközökkel.
- gyalog és kerékpáron **felderíthetjük** a lakóhelyünk környéki ösvényeket, **túraútvonalakat**, melyek segítségével a tájat és a környéken lakó embereket is jobban megismerhetjük.
- a kerékpározással és gyaloglással **elkerülhetőek a járványos fertőzések**, amelyek zsúfolt tömegközlekedési eszközökön fenyegetik az utasokat.
- aki kerékpárral vagy gyalog jár munkába, vagy szabadidejében teker vagy túrázik néhány órát, máris tett valamit egészségéért, a **jobb erőnlétért, a hosszabb életért**.
- az így közlekedők óhatatlanul is felelősséget vállalnak a többi ember egészségéért, hiszen közlekedésükkel nem szennyeznek mások életét.
- az aktív mozgás **kiváló stresszoldó**, jó alkalom a **feltöltődésre, társas kapcsolatok** kialakítására.

Miféle **közösségformáló ereje** lehet egy közlekedési, illetve sporteszköznek? Mindannyian ismerjük azt a **felemelő érzést**, amikor barátainkkal együtt indulunk kerékpározni, vagy gyalogtúrázni. Az ilyen **együttes élményeknek** sok hosszú távú, tartós, **pozitív hatása** van. Az utóbbi években tapasztalhattuk, hogy nagyobb közösségeket is összekovácsolt és megmozgatott a kerékpározás, a kerékpározás ügye, pl. **Critical Mass felvonulás**.

Ideális a beszélgetés elindításához és az elmondott szónál sokkal meggyőzőbb példaértéke van annak, ha a túra helyszínére a **környezeti nevelők kerékpárral érkeznek**. A **személyes példamutatással** is alátámasztott átváltást kívánt üzenet így ér legbiztosabban célba.

Biciklizés, gyaloglás, **szabadság, jó egészség és jókedv**, egymást támogató és erősítő fogalmak.

D. Pihenés/szabadidő: „Az aktív pihenés (természetjárás, barangolás, túrázás, a környezet figyelembe vételével töltött idő) hozzájárul az egészséges élethez, és a környéken élők megismeréséhez.”

Mit tegyünk a mindennapokban, hogy ne legyünk betegek?

Mindennapi szokásaink által tudjuk nap, mint nap károsítani a szervezetünket, vagy napról napra ápolni, erősíteni, védeni azt. Ha több időt töltenénk a természetben, ha boldogabbak lennénk, sokkal kevesebb beteg ember lenne. A jó közérzet, a jókedv, a boldogság, a **kiegyensúlyozottság megóv** minket. Ha egészségünk megőrzése érdekében tudatosan élünk, ha kommunikálunk saját magunkkal, megértjük a testünk üzeneteit, ha kommunikálunk a környezetünkkel, fel tudjuk mérni saját **valódi igényeinket** a ránk erőszakolt pszeudo-igényekkel szemben, megtettük az első lépést az **egészséges életmód** felé.

A megbomlott egészség igazi oka abban rejlik, hogy figyelmen kívül hagyjuk az élet szabályait és körülményeit. **Testünk mozgásra termett**, a csontváz és az izomzat ezt a célt szolgálja. Minden betegség a természet törvényeinek az áthágásából ered. A természet törvényeit meg lehet sérteni, vissza lehet velük élni, figyelmen kívül lehet őket hagyni, de megváltoztatásuk képtelenség.

Az egészséges élet nem elsajátítandó művészet, hanem olyan **ösztönös életmód**, amelyhez csak vissza kell térni. A természet törvényei már azelőtt is léteztek, mielőtt az orvosokat, a kórházakat, az étrend-specialistákat feltalálták volna. Az egészség helyreállításának és megtartásának módja az **egészséges életvitel**.

Melyek az egészséges életvitel elemei?

A **levegő**, a **víz**, a **napfény**, a **táplálék**, a **testmozgás**, a **pihenés**, az **alvás** és a **szeretet**. Fontos a tisztaság, a kellemes környezet és a meghitt időszakok. Nem lehet az egészségnek csak az egyik elemét kiragadni és a többitől megfélekezni. Nem lesz jó a közérzete annak, aki csak az étrendjére figyel, de elhanyagol minden testmozgást. Annak sem, aki ugyan rengeteget mozog, de elfeledkezik a kellő pihenésről, ráadásul az **étrendje** is helytelen. Az egészség az életmód függvénye. Az egészséges életmód egészséget eredményez! **Tiszta környezetben, aktív pihenéssel eltöltött idő**, a víz és az étel a legfontosabb az egészség építőelemei között, hisz nélkülük elpusztulnánk. Az emberi test, olyan rendszer, mely önmagát megjavítani is képes és folytonosan az egészséges állapot elérésére törekszik. A test képes megőrizni egészséges állapotát, ha hagyják.

Eleget tartózkodunk-e friss levegőn, végzünk-e elegendő testmozgást? Hozzájut-e a szervezet tiszta vízhez és elegendő egészséges táplálékhoz, napfényhez? Kipihenjük, kialusszuk-e magunkat? Kellemes a környezetünk, szeretet jellemzi-e kapcsolatainkat? S mindezek az összetevő elemek egyensúlyban vannak-e? Mindenki maga képes ezeket egyensúlyban tartani. Egészség kizárólag egészséges életmódból támad. A jó levegő áldásos hatásával csakis növelni lehet a hosszú és minőségi, **betegségtől mentes élet** kilátásait.

Az élet mozgás, kevésbé élünk, ha keveset mozgunk. Testünk mozgásra termett, a csontváz és az izomzat ezt a célt szolgálja. Meg kell találni az alkalmas **egyensúlyt pihenés és mozgás között**. Már látszólag kevés rendszeres mozgásnak is megmutatkoznak hasznos, **egészségjavító hatásai**. Az **előnyök megtapasztalása** által a leglustábbak is hamarosan vágyni fognak a **rendszeres, kiadós napi mozgásra**, hiszen az elért eredménynél nincs erősebb ösztönző. A **természetjárás, barangolás, túrázás**, a természet figyelembevételével eltöltött idő hozzásegít minket ahhoz, hogy **tartalmasan töltsük el szabadidőnket**, mozogjunk, **megismerjük a tájat** és a benne élő **növényeket, állatokat és embert**.

A mozgást és az élményszerű ismeretszerzést kapcsolják össze bizonyos terepen megvalósítható játékok, mint az un. „**Keress olyat** „- nevű játék.

A játék lényege, hogy a csoportok a környezeti nevelő utasításainak megfelelően, bizonyos **tárgyakat keresnek**, s a begyűjtés után indokolják választásaikat. A válaszok helyességét vagy pontatlanságát minden esetben **indokoljuk** és **egészítsük ki** új információkkal.

A kártya:

Keres olyat, ami...

ami él
ami már elpusztult
ami sohasem élt
ami valami máson él
ami újrahasznosított
ami alkalmas búvóhelynek
ami folyton változik
ami sohasem változik
amit az ember megváltoztatott
amit az ember nem változtatott meg
ami puha
ami szúrós
amit meg lehet enni
ami segíti a növények növekedését
ami segíti valaminek a szaporodását
ami közvetlenül felhasználja a napot
ami közvetve használja fel a napot
ami semmi mással nincs kapcsolatban
ami valami másra emlékeztet
amit eddig még nem láttál
ami valamiben rád hasonlít
ami a természetben fontos
ami a természetben semmire sem jó
ami mulatságos
ami valamiért nagyon tetszik!

A kidolgozás során az általunk ajánlott **játékok** és szituációs gyakorlatok, igen alkalmasak az **új ismeretek elsajátítására**, valamint a tapasztalt, érzékelt valóság játékos rögzítésével hozzájárul az **elemi képzetek** kialakulásához. Érdeklődést keltenek a gyermekekben környezetük megismerése iránt. A természetes jelenségek és folyamatok mélyebb megismerésével, megszerettetésével **pozitív beállítódást, attitűdöt alakítanak ki**.